Analizy OSW

OŚRODEK STUDIÓW WSCHODNICH 29.07.2026 www.osw.waw.pl

Rosja: Kreml pozbawia emigrantów politycznych praw obywatelskich

Maria Domańska

W dniach 22–24 lipca rosyjski parlament jednogłośnie przyjął pakiet ustaw drastycznie ograniczających prawa obywatelskie osób przebywających poza granicami Rosji, na których ciążą wyroki karne i administracyjne oraz które „uchylają się od kary". Jak wynika z treści ustaw i wypowiedzi przedstawicieli władz, przepisy wymierzone są przede wszystkim w obywateli Federacji Rosyjskiej, którzy schronili się przed represjami politycznymi za granicą. Osoby takie zostaną wpisane do specjalnego rejestru Ministerstwa Sprawiedliwości FR. Nowe normy prawne wejdą w życie niezwłocznie po podpisaniu ich przez Władimira Putina.

Restrykcje dotyczą kilku kategorii emigrantów politycznych. Są to m.in. skazani za najcięższe przestępstwa (w tym ekstremizm, terroryzm i zdradę państwa – takie oskarżenia coraz częściej stanowią karę za działalność polityczną), tzw. agenci zagraniczni (osoby fizyczne i prawne uznane przez rosyjskie władze za „znajdujące się pod obcym wpływem" – aktualnie taki status nadano ponad 1200 podmiotom) oraz osoby skazane za udział w działalności „organizacji niepożądanej" (statusem takim objęto ponad 380 podmiotów zagranicznych uznanych za zagrażające bezpieczeństwu FR). Ponadto przepisy dotyczą również osób „wzywających do naruszania integralności terytorialnej Rosji" (w praktyce najczęściej chodzi o potępianie aneksji terytoriów Ukrainy), „dyskredytujących armię rosyjską" (m.in. nagłaśniających rosyjskie zbrodnie wojenne na Ukrainie) czy wzywających do uchwalania sankcji przeciwko Rosji.

Osoby wpisane do rejestru m.in. nie będą miały dostępu do państwowego portalu usług administracyjnych ani do usług konsularnych. Zostaną pozbawione możliwości rozporządzania majątkiem pozostawionym w Rosji i korzystania z kont bankowych (ich aktywa zostaną zamrożone i posłużą władzy do egzekwowania zasądzonych kar majątkowych), odbierze się im także prawo dziedziczenia majątku. Zakazane będą też wszelkie czynności cywilnoprawne na terytorium FR w imieniu danej osoby na podstawie pełnomocnictwa.

Przyjęte ustawy, wprost naruszające szereg przepisów konstytucji FR, to kolejny przejaw budowy w Rosji systemu neototalitarnego. Regulacje te stanowią również wyzwanie dla państw członkowskich Unii Europejskiej. Z uwagi na prognozowany wzrost liczby Rosjan bez ważnych dokumentów tożsamości (w perspektywie kilku lat problem może dotyczyć kilku tysięcy osób) niezbędna okaże się korekta procedur legalizacji pobytu osób potrzebujących ochrony międzynarodowej.

Komentarz

- **Faktyczne pozbawienie praw obywatelskich aktywnych krytyków Kremla przebywających poza granicami FR ma służyć zastraszeniu środowisk antyreżimowych i zniechęceniu Rosjan do emigrowania.** Władze demonstrują, że nie ma alternatywy dla bezwzględnej lojalności wobec reżimu, a przeciwnicy polityki Kremla będą dotkliwie karani niezależnie od miejsca pobytu.
- **Nowe przepisy to kolejny przykład nasilania represji wobec środowisk niezależnych i opozycyjnych na emigracji oraz dążenia do wykluczenia ich z rosyjskiego społeczeństwa.** Mnożenie przez władze represyjnego prawodawstwa oraz nieprzejrzyste praktyki jego stosowania oznaczają, że w praktyce jakakolwiek niezależna aktywność może zostać uznana za nielegalną na mocy arbitralnie wszczętej sprawy karnej czy administracyjnej. Wraz ze zmianami legislacyjnymi zintensyfikowano retorykę, której celem jest dalsza dyskredytacja i dehumanizacja opozycjonistów, obrońców praw człowieka i niezależnych dziennikarzy jako wrogów narodu w oczach społeczeństwa rosyjskiego. Przewodniczący Dumy Wiaczesław Wołodin nazwał emigrantów politycznych zdrajcami ojczyzny, a wiceprzewodniczący Piotr Tołstoj – szkodnikami. Nie ukrywał przy tym, że pozbawienie praw majątkowych ma służyć zamknięciu krytykom ust.
- **Kontekstem zmian w prawie jest nasilanie się zjawisk kryzysowych w Rosji przed tzw. wyborami parlamentarnymi we wrześniu.** Do ich przyczyn należą coraz częstsze ataki sił ukraińskich na obiekty infrastruktury wojskowej, energetycznej i handlowej oraz poszerzanie zagranicznych sankcji. Konsekwencje to rosnące ryzyko recesji gospodarczej, pogłębiający się deficyt budżetowy oraz spadek deklarowanego poparcia społecznego dla Putina i wojny z Ukrainą. Jednocześnie aparatowi represji nie udaje się wdrożyć całkowitej kontroli nad sferą informacyjną. Niepożądanym dla Kremla zjawiskiem jest na tym tle aktywność emigracji politycznej przy wsparciu państw i instytucji europejskich (m.in. działalność Komitetu Antywojennego Rosji, Platformy Inicjatyw Antywojennych czy zainicjowanie w styczniu 2026 r. przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy prac platformy ds. dialogu z rosyjskimi siłami demokratycznymi).
- **Pozbawienie emigrantów z Rosji dostępu do usług konsularnych na mocy rosyjskich przepisów rodzi dla państw UE poważne wyzwanie.** Nowe normy prawne będą oznaczać niemożność przedłużenia ważności dokumentów niezbędnych do legalizacji pobytu za granicą, w tym paszportu. W związku z tym dotychczasowe procedury udzielania wsparcia w państwach UE osobom prześladowanym w Rosji wymagać będą poważnej korekty. Rosyjskie organizacje emigracyjne już w latach 2022–2023 apelowały o przygotowanie procedury dotyczącej alternatywnych dokumentów tożsamości dla obywateli FR, na wzór paszportów nansenowskich wydawanych w okresie międzywojennym uchodźcom i bezpaństwowcom przez kraje ich pobytu.